

פירוש הראב"ן הירחי

הנודע לבעל מחבר 'ספר המנהיג'

עמ"ס כלה רבתי

קונטרס זה יצא לאור

לרגל שמחת הנישואין של

שלמה זלמן עב"ג אביגיל חוה

גלצר

אור ליום ז' אדר ב' תשפ"ב

הארות והערות יתקבלו ברצון

8482267653

כל הזכויות שמורות

שלמה זלמן גלצר

©

הסימנים שצויינו לספר המנהיג לרבינו הם כפי דפוס וורשא הנמצאים [וגם סומ"נו בהוצאת מוה"ק], למעט אותם המקומות המועטים שלא נמצאו אלא בהוצאת מוה"ק, והלשון הוא כפי שתיקנו בהוצאת מוה"ק.

הרב ברוך טולידנו הו"ל את הספר הזה לפני כמאה שנים [שכבר אזלא מן השוק זמן רב] עם מ"מ והגהות וביאורים, ומשם לקחנו מספר חשוב מהמ"מ [ולרוב מהמקורות בחז"ל]. רק שהוספנו אליהם הרבה מ"מ הערות וביאורים, ופנים חדשות באו לכאן. כשהבאנו מלשוננו או מהערותיו כתבנו שזה מ"הגהו"ב", בשם אשר כינה להערותיו "הגהות וביאורים".

השיטה בהבאת המ"מ דרך כלל הוא לציין למקורות יותר מוקדמים שכבר מובא החידוש שהביא רבינו, או לראשונים אחרים שדשו בעניין, הן כשמסכימים עם דברי רבינו הן כשחולקים על דברי רבינו. גם ציינו לרוב המקומות שכבר הזכיר רבינו אותו חידוש וכדו' בספר המנהיג [שרובם כבר מצוינים ע"י הרב טולידנו].

גם קטענו במספר מקומות לקטעים במקום שראינו שיקל על הקורא, וגם פתחנו את הר"ת, וגם שנינו את האות ד' שבשם אלדי'ם לאלה-ים וכדו' כמו שרגיל היום.

דברי פתיחה

במה אקדם לה' אכף לאלקי מרום, אודה לה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, על שזיכני לישב באהלה של תורה, ובמיוחד שזיכני להתקרב אל הקודש, ולהוציא לאור עולם קונטרס זו לכבוד השמחה בעידודו של מו"ר הג"ר יצחק לובנשטיין שליט"א, שהוא תדפיס מהספר כלה רבתי עם פירוש ר' אברהם ברבי נתן הירחי ז"ל בעמח"ס המנהיג, שי"ל בעז"ה בשלימותו בקרוב.

רבינו כתב פירוש עמ"ס כלה רבתי, אך לא ראה אור עולם רק על תחילת פ"א של המסכת, ע"י הרב ברוך טולידנו לפני יותר ממאה שנים [בשנת תרס"ו], ולא ידוע לנו אם כתב יותר מזה על הפרק, אבל אחר כ"ח שנים [בשנת תרצ"ד] מצאו איזה חוקרים פירוש על פ"ב של המסכת, וכפי ההשערה הוא לרבינו ז"ל [אכמ"ל בזה], והקלידו את הפירוש למאגר, אבל לא הוציאו אותו לאור עולם הוא עולם התורה יושבי בית המדרש שיחיו, ובעז"ה נוציא גם את זה לאור עולם.

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, בלב מלא שמחה והודאה להשי"ת, הנני בזה להודות לו יתברך על כל שפע הטוב שמתמיד להשפיע עלי, ובפרט מה שזיכני למצוא בת זוגתי שתחי' עמו"ש ולהכנס עמה בברית נישואין, מה אשיב לה' כל תגמולהי עלי.

אל ההורים אשא עיני בהודאה מיוחדת, אבי מורי ר' יצחק מרדכי שליט"א ואמי מורי רתי חיה סימא שתחי' עמו"ש, הנני מכיר טובה לכם מעומק הלב, ואין לי מילים להביע רגשי הכרת הטוב, על כל הטוב שגמלתם עלי. תמיד השגחתם עלי כדי שאהיה בן תורה, ושיהא כל חשקי רק תורה. בכל המצבים עידדתם וחיזקתם אותי, ותמיד דאגתם בשבילי, והשפעתם עלי רב אהבה, ה' יזכה אתכם לאריכות ימים טובים ושנים, ותזכה לרוות רב נחת מכל יוצאי חלציתם, ולא ימוש התורה מפיכם ומפי זרעכם ומפי זרעכם עד עולם.

ולמורי חמי ר' יעקב בריטווען שליט"א וחמותי שתחי' עמו"ש, לבי מלא תודות לכם על כל מה שעשיתם בשבילנו, באיכות ובכמות, והכל בעין יפה ופנים שמחים ממש. ובפרט הנני מכיר טובה לכם על הבת החשובה שגידלתם, ואנו תפלה שנוזכה יחד לבנות במהרה בית נאמן בישראל, להיות לכם לנחת רוח כל הימים, ה' יזכה אתכם לאריכות ימים טובים ושנים, ותזכה לרוות רב נחת מכל יוצאי חלציתם, ולא ימוש התורה מפיכם ומפי זרעכם ומפי זרעכם עד עולם.

וכן לכל מורי ורבותי שליט"א שזכיתי ללמוד מהם ומדרכיהם, הראשי ישיבה שליט"א מו"ר הג"ר רפאל ברוס ראש ישיבת מתיבתא נזר התורה, והג"ר מנדל שלאמאוויטש והג"ר אריה לובלינג ראשי ישיבה ישיבת תורת חיים, והג"ר אריה ברנשטיין ראש ישיבת יגדיל תורה, ולראשי הישיבה שליט"א דהאי אולפנא רבתא דבית מדרש גבוה, ולכל הרמ"ם ומגידי שיעורים שליט"א, ויבחל"ח מו"ר הג"ר שלמה גיסנגער זצוק"ל מרא דאתרא דקהל זכרון יעקב, ולממלא מקומו הג"ר דוד מרלינג שליט"א, שבצילם זכיי תי להסתופף, וכולם הדריכו אותי בדרך האמת והישר והשפיעו עלי הרבה בכל דרכי החיים, בלימוד התורה ועבודה.

וכן הנני מודה למו"ר רב יצחק לובנשטיין שליט"א על כל מה שלמדתי ממנו בתורה ועבודה ועל מסירותו הפרטית אלי שלמרות טרדותיו המרובים קבע זמן [מלשון 'וקבע את קובעיהם'] לסדר את עימוד הקונטרס הזה, ועל זה הנני מודה אליו מעומק הלב.

נסיים בתפילה שיה"ר מלפני אבינו שבשמים, שכמו שזכינו לסיים קונטרס זו כן נזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולהוציא לאור עולם שאר חלקי הפירוש עמ"ס כלה רבתי לרבינו ז"ל, ושיהיה רבינו ז"ל למליץ יושר בעדינו, שנזכה גם יחד לבנות בית נאמן בישראל לגדל בנים ובנות עוסקים בתורה ובמצות, ונזכה לקבל פני משיח צדקינו בבי"א.

העורך

פרק ראשון

אמרו רז"ל, כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה שלא טבלה. מה נדה שלא טבלה אסורה לבעלה. כך כלה בלא ברכה אסורה לבעלה:

קבלתי מרבתי בצרפת, שזאת היא מסכת כלה שנזכרה בתענית בפרק ראשון^א, הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענים, גמרא מאן יחידים רבנן, ואמר רב הונא היחידים מתענים ג' תעניות שני וחמישי ושני, ות"ר לא יאמר אדם תלמיד אני ואיני ראוי לכך, אלא כל התלמידים ראויים לכך, ואיזהו יחיד ואיזהו תלמיד, יחיד שראוי למנותו פרנס על הצבור, תלמיד כל ששואלין אותו דבר הלכה בתלמודו ואומרה ואפילו במסכת כלה:

ובמסכת שבת פ' אלו קשרים^ב, א"ר יוחנן איזהו תלמיד חכם כל שממנים אותו פרנס על הצבור ושואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומרה ואפי' במסכת כלה, לפי שהיא מן המסכתות החמורות:

הערות וצינונים

א. גמ' תענית (י.).

ב. ז"ל הגמ' שבת (קיד.), "ואמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם שממנים אותו פרנס על הצבור, זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר, ואפילו במסכת כלה .. ואמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה.

למאי נפקא מינה למנוייה פרנס על הצבור. אי בחדא מסכתא באתריה, אי בכוליה תנויה בריש מתיבתא". וז"ל רש"י שם (בד"ה בכל מקום), "בכל התלמוד, ואפילו במסכת כלה דלא רגילי בה אינשי, וזה נתן לבו וגרסה. מסכת כלה ברייתא היא, 'כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה'".

והקשו רבותינו^ג בצרפת מפ' האיש מקדש (דתנן) [דתניא]^ד, האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאני חכם אין אומרים כחכמי יבנה וכו', אלא כל ששואלין אותו דבר הלכה בכ"מ ואומרה, ע"מ שאני תלמיד אין אומרים כשמעון בן זומא וכשמעון בן עזאי, אלא כל ששואלין דבר הלכה בלימודו ואומרה ואפי' במסכת כלה:

אעפ"י שיש מן הגאונים ז"ל שכתבו^ה אגרא דכלה דוחקא, שהוא דרשה שלפני הפסח ושלפני החג שהוא ל' יום לפני החגים, (כדתנן) [כדתניא]^ו שואלים בהלכות פסח קודם לפסח ל' יום, שהרי משה עומד בפסח א' ומזהיר על פסח שני, ואמרינן במס' מגילה פ' בני העיר^ז, משה רבינו תקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח והל' עצרת בעצרת והלכות חג בחג, ושבת נקרא מלכתא כדאמרינן^ח בואו

הערות וציזנים

ג. ע' תוספות (שם בד"ה ואפילו במסכת כלה).

ז. גמ' פסחים (ו.).

ח. ז"ל הגמ' מגילה (לב.), "וידבר משה את מעדי ה' אל בני ישראל, מצותן שיהיו קורין אותן כל אחד ואחד בזמנו. תנו רבנן: משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג". וז"ל רש"י שם (בד"ה וידבר), "למה הוצרך לכתוב כאן וידבר משה וכי כל המצות כולן לא אמרן משה לישראל, מהו וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל, מלמד שהיה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד בזמן להודיע חוקי האלהים ותורותיו, וקבלו וקיימו שכל המצות עליהם ועל בניהם בזה ובבא".

ד. ז"ל הגמ' קידושין (מט:), "ע"מ שאני תלמיד, אין אומרים כשמעון בן עזאי וכשמעון בן זומא, אלא כל ששואלין אותו בכ"מ דבר אחד בלימודו ואומרו, ואפילו במסכתא דכלה. על מנת שאני חכם, אין אומרים כחכמי יבנה, כר' עקיבא וחביריו, אלא כל ששואלים אותו דבר חכמה בכל מקום ואומרה".

ה. אולי צ"ל "ופי" וכדומה, ע' תוס' (שבת קיד. בד"ה ואפילו במסכת כלה) הנ"ל בהערה בסמוך.

ט. ז"ל הגמ' שבת (ק"ט.), "רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא, אמר: בואו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי ינאי לביש מאניה מעלי שבת, ואמר: בואי כלה בואי כלה". וז"ל רש"י שם (בד"ה בואי

ו. כן פירש רבינו יצחק (מובא בתוס' הנ"ל). וז"ל הגמ' ברכות (ו:), "אמר אביי: אגרא דכלה דוחקא". ופירש"י (בד"ה אגרא דכלה), "שבת שלפני הרגל, שהכל נאספין לשמוע הלכות הרגל".

מפתח העניינים שנדונו בהוספות ומילואים

- במהות החופה לדעת הראשונים.....סז
- בענין קיום מצות אכילת מצה כל שבעת ימי החג לפי הראשונים.....ע
- בענין האוכל מצה ע"פ מכין אותו עד שתצא נפשו.....עד
- עוד בענין כל האוכל מצה ע"פ כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו.....עו
- בענין ברכת הנהנין בהנאות שאינן נכנסות לגוף.....צ
- עוד בענין הדמיון וההשוואה בין ברכת המצות וברכת הנהנין.....צד
- בענין בורא נפשות על כרפס.....צט
- בענין אם כיבוד אב ואם הוא מצוה שיש בה מעשה אם לאו.....קא
- עוד בענין המפתח לברכת המצות.....קה
- עוד בענין תקנת נוסח הברכה בלשון נגלה ונסתר.....קח
- עוד בענין אין אומרים שירה אלא על היין.....קיא
- בגדר האיסור למלאות שחוק פיו בעוה"ז.....קיד
- בענין איסור שחיטה ואכילת בשר בתשע הימים.....קiz
- בענין זריזין מקדימין בתפלת המנחה.....קכ

